

*Guardians of the Memory
Пазители на паметта*

БОГОМИЛИТЕ – ПРЕДШЕСТВЕНИЦИ НА РЕФОРМАЦИЯТА

(Слово по повод откриването на изложба
„Средновековни предшественици на Реформацията в Европа:
богомили, патарени, катарии, лоларди“,
София, 20 януари 2015 г)

Георги Василев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Искам да изразя своята сърдечна благодарност към председателя на БАН академик Стефан Воденичаров, към академик Дамян Дамянов – зам.-председател на БАН, към академик Васил Гюзелев, който е не само консултант на изложбата, но и инициатор на съвместния проект между Българската академия на науките и Македонската академия на науките и изкуствата – „Богомилско движение и богомилска книжнина“.

В самото начало на изложбата е изразена моята и на професор Ален Вуюймен благодарност към писателя и мислителя Стефан Гечев, който ни насочи към тази много богата материя и който е автор на прекрасния цикъл стихотворения „Из проповедите на поп Богомил“.

Изложбата показва паневропейския мащаб на българското духовно влияние в средновековна Европа и възникването на богомилството и разпространението му в земите на днешна Македония, Босна, Северна Италия, в катарската цивилизация на Южна Франция, Германия, Фландрия и Англия.

Експозицията се състои от три части: „Богомилство на Балканите“, „Богомилство и свързаните с него движения и култури в Западна Европа“ и „Български апокрифи и богомилски представи в английската култура XII – XIX век“.

Последната, трета част, е изцяло мое дело и почива на научните резултати от книгите ми „Heresy and the English Reformation: Bogomil-Cathar Influence on Wycliffe, Langland, Tyndale and Milton“. USA/UK 2007; българско издание „Българската „ерес“ и английската Реформация (богомилско-катарски влияния върху Уиклиф, Лангланд, Тиндейл, Милтън и Блейк“ (София, изд. Изток-Запад, 2011).

По думите на акад. Дамян Дамянов, открил изложбата, откъдето е минала богомилската култура, е предизвикала предренесансово оживление и

хуманизиране на религиозния живот. За дълбокото ѝ въздействие върху европейските култури ще дам такъв пример от третата част на изложбата. Известните изследователи на английската средновековна литература Харолд Ортън и Уилям Ренуик в своя книга сочат¹⁾, че в английската средновековна литература се очертават като наследство три основни пласта на език, мисъл и въображение: латинският, френският и английският. Фактите сочат наличието на още такава наследствена линия – линията на богомилско-катарската образност, която започва от XII век и стига чак до XIX век, включвайки в себе си автори като средновековния поет Уилям Лангланд, реформаторите Джон Уиклиф, Уилям Тиндейл, великият поет Джон Милтън и художника и поета Уилям Блейк.

Има още две значения, върху които бих искал да акцентирам. Първото е, че от богомилството за съвременното общество идва една особено важна препоръка – да поставим духовните потребности над материалните. Тогава обществото има развитие. Тогава може да очакваме ново Възраждане. Богомилството създава уникална култура за извисяване на духовността на масите. Докато днешният тип масова култура, която лее от медиите вълни от насилие, господство на инстинктите и порнография, богомилската култура на масите означава книжовност, преклонение пред духа, творчески импулси. Богомилската култура на масите е уникален български патент.

Второто актуално значение е изключителната толерантност към другите култури и религии, интензивност на културното общуване. Векове преди да бъде създадено ценното френско понятие *interculturalité*, което означава продуктивно взаимодействие на културите, богомилството поставя под знака на Христа контактите си със зороастризма, манихейството, орфизма, будизма, гностицизма, масалиянството и павликянството. Този широк хоризонт е ненадминат и до днес. Един конкретен пример, актуален в контекста на последните събития. След страшните събития във Франция отново се споменава теорията на Самюел Хънтингтън за сблъсъка между цивилизациите. Но на

Цветната графика „Михаил оковава Сатаната“ на Уилям Блейк (1802), създадена под влиянието на българския апокриф „Слово на Йоан Златоуст за това как Михаил победи Сатанаил“ .

БОГОМИЛСКИ МОТИВИ В ПОЕМИТЕ НА ДЖОН МИЛТЪН
„ИЗГУБЕНИЯТ РАЙ“ И „ВЪЗВЪРНАТИЯТ РАЙ“
„ИЗГУБЕНИЯТ РАЙ“

Джон Милтън в своите две велики поеми „Изгубеният рай“ и „Възврънатият рай“ прави голям брой заемки на цели образи от богомилски апокрифи. Самото начало на „Изгубеният рай“ – Книга I, Съдържание (Argument), започва с известния богомилски мит за предателското въстание на Сатаната и повалянето му в бездната от Бога.

Надолу следват сравнения на началото на „Изгубения рай“ с пасажите от „Тайната книга“ на богомилите или *Interrogatio Ioannis* (Каркасонски текст), XII век.

Факсимиле на първото издание на *Paradise Lost*, London, 1669

Бунтът на Сатаната срещу Бога и повалянето му от небето

„Изгубеният рай“ – Книга I, „Тайната книга“: „Той (Сатаната) Съдържание: „Змията или по-право повлече с опашката си третината от Сатаната в змийското си обличие, който въстанал срещу Бога и седалището на Бога и управлението на небесата. И Сатаната, като слезе на тази твърд, не можа да създаде никакъв покой за себе си, нито за тези, които бяха с него.“ („Тайната книга“ или „Йоаново евангелие“, Каркасонски текст.

Същият мотив се повтаря и в Книга I, стихове 34–49.

Оковането на Сатаната и затварянето му в огненото езеро на ада „Изгубеният рай“, Книга I, стихове 44-49: „...Силите на царя всемогъщ/запратиха го презглава от светлия ефир/в разруха грозна, в плам и дим към гибелта бездънна -/в окови адамантени да се пече навеки./задето предизвика в бой всесилния владетел.“ „Тайната книга“: „И тогава ще бъде вързан сатаната и цялото му войнство ще бъде хвърлен в огненото езеро. И ще се разходи Син Божи със своите избраници върху небесната твърд и ще затвори дявола, като го окове в неразкъсваеми здрави вериги.“, Каркасонски текст.

Едно от изложбените табла

българска почва, през XV век, когато християнската и ислямската традиция са в тежък двубой вследствие на агресивността на средновековния ислям, възниква двукратното въстание на суфисткия шейх Бедредин, апелиращо за братство между хората от всички религии и общности, в което участват мохамедани и християни. Изследователите виждат в тази идея богомилско влияние.

Английската версия на изложбата е представена през 2008 г. в Ню Йорк и Скопие, а в по-развит вариант, посочващ влиянието на богомилството във Византия, Сърбия, Македония, Италия, Франция, Германия и Англия, изложбата е представена в Музея на сюрреализма в Корд сюр Сиел, Франция, през 2012 г. и в Русе през 2013 г. Днешният вариант е най-пълен и той е представен в рамките на съвместния проект на Българската академия на науките и на Македонската академия на науките и изкуствата „Богомилското движение и богомилската книжнина“.

С удоволствие ви съобщаваме, че изложбата е и една от първите прояви на създадения към Университета по библиотекознание и информационни технологии, с ректор професор д.и.н. Стоян Денчев, Академичен изследователски център „Богомилството и Европа“, единствен по рода си в света. Председател на Консултативния съвет към Центъра е академик Васил Гюзелев, а в неговия състав влизат видни учени като професор Надежда Драгова, доц. д.ф.н. Ерика Лазарова, г-жа Кръстина Гечева. От чужбина в съвета участват светила като френския академик Еманюел Лъоруа Ладюри, професор Норман Танър от папския Грегориански университет в Рим, професор Ръоне Вайс от Лондонския университет, академик Франьо Шанек от Хърватия, професор Франческо Замбон от Италия и други.

От изложбата се вижда, че средновековна България е била един от строителите на общоевропейското духовно развитие.

БЕЛЕЖКИ

1. Renwick, W. and H. Orton The beginnings of English literature to Skelton 1509. London, 1939/1952, vol.I, p.192.

BOGOMILS – FORERUNNERS OF THE REFORMATION

✉ **Prof. Georgi Vasilev**
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko chausse Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: g.vasilev@unibit.bg